

ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНІ ОГЛЯДИ

Н.М. Маслакова

Національна бібліотека України

імені В.І. Вернадського

м. Київ

РУКОПИСНА ТА КНИЖКОВА СПАДЩИНА НА СТОРІНКАХ ВИДАННЯ “НАУКОВІ ПРАЦІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО” (1998–2002 РР.): АНОТОВАНИЙ БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД

“Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського” започатковані в НБУВ у 1998 році під егідою НБУВ та Асоціації бібліотек України з нагоди до 85-річчя НБУВ. Збірник доповнив уже існуючі журнал “Бібліотечний вісник” і збірник “Рукописна та книжкова спадщина України”, що видаються НБУВ з 1993 р. На жаль, у першому випуску “Праць” не було вміщено необхідну у таких випадках вступну статтю від редколегії, де розкривалися б мета, зміст та профіль цього продовжуваного видання. Однак, промовистою є назва першого випуску: “Бібліотека. Наука. Культура. Інформація”, яка окреслює тематичну спрямованість цього збірника. Тобто “Наукові праці” створювалися як збірник з широкою тематикою, який передбачає всебічно розкривати роль бібліотеки у розвитку науки, культури, інформації, оперативно реагувати на актуальні проблеми книгознавства, бібліотекознавства, бібліографії, відбивати інноваційні процеси у розвитку технологій та інформаційної діяльності бібліотек. “Наукові праці” мають підводити підсумок розвитку “бібліотечних наук” в Україні та за її межами, а також ініціювати пріоритетні напрями їх розвитку, публікуючи матеріали щорічних міжнародних конференцій НБУВ.

Аналіз дев'яти випусків наукових праць, що вийшли друком (вип. 1, 1998; вип. 2, 1999; вип. 3, 2000; вип. 4, 2000; вип. 5, 2001; вип. 6, 2001, вип. 7, 2001; вип. 8, 2002; вип. 9, 2002), показує, що у “Працях”, починаючи з першого, публікувалися найрізноманітніші

за змістом і проблематикою статті стосовно вдосконалення технології бібліотечного та науково-інформаційного обслуговування, бібліотечних інформаційних технологій та інформаційної діяльності бібліотек, висвітлювалися бібліографознавча тематика, а також питання використання інформації, що зберігається в бібліотечних фондах.

Чільне місце в цих працях посідає розкриття унікальних та цінних фондів бібліотек, уведення цього знання, що його накопичило людство, у сучасний науковий та соціокультурний обіг, осмислення рукописної та книжкової спадщини як компонента сучасної науки, освіти, культури, її значення для розвитку теорії і практики книгознавства.

Питання рукописної та книжкової спадщини розглядаються в різних аспектах: це і огляди рукописних та книжкових колекцій і зібрань, і історичні дослідження їхньої долі, дослідження окремих пам'яток, і питання створення наукових каталогів та інформаційних систем, баз даних, і висвітлення специфіки обслуговування рукописними та книжковими фондами, а також проблеми збереженості спадщини тощо.

Кожний випуск "Праць" виходив після щорічних міжнародних конференцій, тому обсяг книгознавчих досліджень у різних випусках різний. Так, перший випуск був присвячений 85-річчю заснування Бібліотеки, і тому, цілком закономірно, у ньому вміщені статті, присвячені заснуванню Бібліотеки в 1918 році, діяльності Тимчасового комітету по заснуванню Всенародної бібліотеки України та окремим маловідомим етапам її діяльності (Л.А. Дубровіна, Л.А. Гнатенко, О.П. Степченко, О.М. Гальченко), організації філій, зокрема Вінницької (Л.А. Дубровіна, Н.М. Зубкова, Б.В. Грановський, Т.Р. Соломонова, М.С. Шлеймович).

Надалі основними темами були питання обслуговування в бібліотеці, каталогізації, бібліотечно-інформаційного обслуговування, а також матеріали конференцій, присвячених тисячоліттю літописання в Україні (вип. 3) і 425-річному ювілею львівського Апостола Івана Федорова (вип. 4).

Питанням розвитку українського літописання присвячені публікації наукових виступів на міжнародній конференції "1000-ліття літописання в Україні" (вип. 3). Серед них як висвітлення конкретних питань книжної культури, так і окремі наукові дослідження, пов'язані з питаннями історії культури, мови, літератури, зокрема П. Кононенка ("Українська книга та писемність за тисячу років")

(вип. 3, с. 19–22); Я. Дашкевича (“Руські чи сурські письмена. Роль св. Костянтина в становленні слов’янської писемності”) (вип. 3, с. 23–27). Питанням історії та дослідженню окремих літописних пам’яток присвячені статті Я. Дзири, І. Дзири, І. Чепіги, Є. Кабанця. Літописну оповідь про заснування Печерського монастиря (у світлі нових досліджень), зокрема у контексті Життя Антонія Печерського, критично розглядає Є. Кабанець (вип. 3, с. 86–94). Літописознавство у творчості В. Іконникова розглянуто у статті І.Н. Войцехівської (вип. 3, с. 95–119), де проаналізовано внесок ученого у дослідження давніх літописів. Цій темі присвячена стаття С. Павленко та Н. Солонської “Літописознавство в Україні в 50–90-х рр.: Анотований огляд матеріалів “Українського історичного журналу” (1957–1998)” (вип. 3, с. 120–145).

Певну увагу приділено у “Працях” питанням збереженості старих видань. Зокрема, вміщено статті: Л.А. Сорокіної, Л.В. Бабутіної (“Реставрація стародруків у НБУВ”) (вип. 4, с. 163–169); Л.І. Розумної, Л.М. Льоди (“Дослідження стародруків Івана Федорова у процесі їх реставрації”) (вип. 4, с. 170–177); М.М. Омельченка (“Особливості паперу львівського Апостола Івана Федорова”) (вип. 4, с. 194–199). У цих роботах порушуються питання про види забруднення та засоби очищення, вивчення паперу, закріплення аркушів, методи контролю, необхідність реставраційного опису тощо.

Віддаючи належне цим працям, у даному огляді ми ануємо ті, що безпосередньо стосуються опрацювання теми рукописної та книжкової спадщини, що зберігається в рукописних та книжкових фондах бібліотек.

Теоретичні питання українського книгознавства

І.Ф. Курас. “Українські першодруки в дослідженнях вітчизняних учених” (вип. 4, с. 5–12). Коротко висвітлюється питання вивчення історії книгодрукування від початку ХІХ ст. (Є. Болховітінов, М. Максимович, Д. Зубрицький), діяльність різних археографічних комісій кінця ХІХ–ХХ ст., ВУАН, УНІК, НТШ, Державної публічної бібліотеки (нині Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського), Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського тощо. Згадано відомих учених, які працювали в галузі історії українських стародруків. Оглянуто основні академічні і державні проекти в галузі духовної спадщини, що спрямовані на вивчення книжкової культури України.

О.С. Онищенко. “Наукове освоєння тисячолітньої літописної та книжкової спадщини (в НАН України та НБУВ)” (вип. 3, с. 6–12) Розглянуто історію вивчення літописання в НАН України, починаючи з 20-х років ХХ ст., відзначено основних літописознавців та книгознавців, діяльність окремих комісій та установ НАН України щодо публікації пам’яток літописання як доби Київської Русі, так і козацьких літописів кінця ХVІ–ХVІІІ ст., а також роль НБУВ у розгортанні наукових досліджень у галузі літописознавства.

Я.Д. Ісаввич. “Історія писемності, книговидання і бібліотек. Проблеми періодизації” (вип. 3, с. 13–18). Автор пропонує виокремити такі періоди: княжа доба (ІХ–Х ст. – 1471 р. – до скасування удільного Київського князівства); період співіснування рукописної та друкованої книги (від 1483 р. – часу появи першої друкованої книжки – до початку нової української літератури – видання “Енеїди” І. Котляревського); з кінця ХVІІІ ст. до 1918 р., – періоду, коли на перший план виступає українське книгодрукування нового часу та створюються бібліотеки “Просвіти”); 1918–1990 рр. – творення інтернаціональної книжкової культури; з 90-х років починається новий етап, коли книговидавнича та бібліотечна справа має слугувати розбудові незалежної держави.

П.С. Сохань. “Проблема збирання та використання писемних джерел з історико-культурної спадщини України” (вип. 3, с. 33–36). порушено питання про необхідність організації перевидання культурної спадщини, що зберігається в бібліотеках України, а також опрацювання уніфікованих правил публікації таких книжкових джерел, передачі текстів при виданні рукописних пам’яток з історії України, рукописної та книжкової україніки.

Є.І. Франчук. “Українська книга і книжкова культура в національній культурі України. Проблемне бачення міждисциплінарних досліджень” (вип. 2, с. 155–173). Автор розглядає книгу як феномен національної культури в її історичному розвитку, як об’єкт і суб’єкт певної культури, розглядає історіографічні підходи до розкриття поняття книги та її культурологічного змісту, висвітлює питання дослідження книги як явища культури.

Л.А. Дубровіна. “Рукописна книга як об’єкт національного бібліографічного репертуару України в контексті поняття “писемна пам’ятка” (вип. 2, с. 141–154). У статті розглядаються важливі аспекти специфіки змісту поняття рукописної книги, рукопису, писемної пам’ятки, рукописного твору, тексту, копії, списку, поняття “автора тексту”.

Я. Запаско. “Роль рукописної книги у тисячолітній історії книжкової справи в Україні” (вип. 3, с. 28–32). Автор розглянув питання часу започаткування писемності в Україні, починаючи із Велесової книги та ранішого (за відомою датою Десятинного скрипторію кінця X ст.) часу.

Є.В. Рукавіціна. “До історії питання книжкових зібрань України за матеріалами анкетування, проведеного Ю. Меженком у 20–30-х роках ХХ ст.” (вип. 2, с. 187–219). Надаються відомості про цінні історичні зібрання, що збиралися представниками шляхетних родів, окремих видатних діячів церкви, освіти, науки, а також матеріали до мартирологу приватних колекцій за матеріалами анкетування, проведеного Українським науковим інститутом книги.

Л.У. Биковський. “Книгодрукування на Україні”, “Історія української преси”, “Історія книжної торгівлі”, “Ціна на книгу” (вип. 2, с. 247–322). Публікація ранніх праць Л. Биковського (20-ті роки), підготовлено Н. Солонською.

Г.Я. Рудий. “Теоретичні і методологічні аспекти дослідження української періодики 1917–1920 рр.” (вип. 7, с. 399–411). Газетна періодика розглядається з позицій комплексного за складом джерела, передусім у контексті періоду революційно-визвольних змагань українського народу в 1917–1920 рр., коли існувала різна за походженням і, відповідно, за видами преса – партійна, військова, кооперативна, громадська, профспілкова, просвітницька тощо. Висвітлюються деякі теоретичні питання класифікації, зокрема поняття тип, вид і різновид, засади класифікації, інформаційна функція газет, соціальна спрямованість, склад часописів. Приділяється увага і теоретичним питанням систематизації газет цього періоду, а також обґрунтовується застосування кількісних методів аналізу газетної періодики з огляду на значні обсяги (300 центральних, 577 губернських, 279 повітових газет).

В.О. Горбик. “Багатотомний “Звід пам’яток історії і культури України” як джерело біографістики” (вип. 1, с. 421–424). Охарактеризовано проект створення зводу пам’яток, спеціально розглянуто питання щодо авторів пам’яток, зокрема, згадуються діячі КМА і генерал-губернатори Києва, відомості про яких вміщені в томі “Київ”, та військові – у томі “Севастополь”.

М. Шамрай. “Стародруки кириличного шрифту XV–XVII ст. як об’єкт джерелознавства” (вип. 4, с. 222–226). Йдеться про те, що записи на сторінках стародруків цього періоду є унікальним джерелом з історії книги, освіти, культури тощо.

В.О. Шевчук. “Виховання української людини в XVI ст. у зв'язку з тодішнім книготворенням та суспільно-культурними процесами” (вип. 4, с. 200–206). Спростовується теза польської історіографії того часу, що русини – народ неосвічений, доводиться тісний зв'язок між книжкою та освітою як складниками єдиного культурного процесу в Україні, висловлені ідеї виховання української людини у “Пересторозі”, що приписується Юрію Рогатинцю.

Г.І. Глотова. “Тематико-типологічні особливості кириличних стародруків Ставропігійського братства” (вип. 3, с. 161–166). Автор пропонує релігійну літературу класифікувати за типами на: теологічну та церковно-повчальну; богослужбову книгу: літургійну та повсякденну; релігійно-виховну та навчальну книгу; нормативно-церковну; синкретичну (Біблія, Апостол та ін.); релігійно-світську і світську. Розглянуто етапи діяльності друкарні братства: 1591–1848 рр.; середина XVII–40-і роки XVIII ст.; 40-і роки XVIII ст. – 1788 р., а також репертуар виданих книг.

Огляди бібліотечних зібрань і колекцій

Т.О. Борисенко. “Газетні фонди НБУВ” (вип. 1, с. 80–84). Розкривається історія надходжень найцінніших газетних колекцій, зокрема, “волиніки”, що потрапила до Всенародної бібліотеки України в 20-х роках ХХ ст., зібрання Київського університету, переданого з Київського інституту народної освіти в 1925–1927 рр. Згадуються і власні, вкрай цінні колекції газетного відділу: армійської преси періоду української революції 1917–1920 рр., нелегальних революційних газет 1900–1918 рр., газети періоду нацистської окупації Києва 1941–1943 рр.; колекція газет спецхову за 1918–1990 рр. та неформальних видань 1989–1990-х років, а також найпопулярніша в умовах сьогодення колекція видань політичних партій та рухів України 90-х років.

М.І. Гончаренко. “Особливості використання української архітектурної преси 1929–1930-х років у біографічних дослідженнях” (вип. 7, с. 294–304). Це огляд журналів “Зодчество”, “Будівництво”, “Будівництво соціалістичних міст”, “Соціалістичний Київ”, “Архітектура Радянської України” тощо. Особливу увагу приділено журналу “Архітектура Радянської України”, аналізуються і класифікуються за блоками: архітектурні публікації, матеріали про будівництво та будівельну промисловість, персоналії, довідкова частина.

А.Л. Герус, О.І. Латушко, І.В. Сіра. “Картографічний фонд НБУВ

(історія створення, сучасний стан та перспективи роботи з ним)” (вип. 1, с. 85–87). Розглянуто найцінніші західні картографічні видання фонду, починаючи з XVI ст., в тому числі космографію А. Ортелія, географічний атлас – Меркатора, відомий Атлас І. Блау, твори І.Б. Гомана та ін. Згадані і найраніші українські видання 1784 р., зокрема, “Карта Киевской губернии” та “Атлас Реки Днепра...” Савви Коковцева, а також плани Києва XVIII–XIX ст., в тому числі рукописні карти архітектора А. Меленського.

Р.С. Кириченко. “Французька книга у фондах НБУВ” (вип. 1, с. 90–96). Подано загальний огляд французькомовних видань XV–XX ст., що зберігаються в різних фондах, залах, підрозділах НБУВ, охарактеризовано найцінніші примірники та висвітлено історію надходження цих книжок до Бібліотеки. Подано огляд французькомовної періодики. Розглядаються окремі колекції, зокрема дарунки офіційних установ, як, наприклад, Управління книг та бібліотек Міністерства закордонних справ, Національна бібліотека Франції та Дім наук про людину, які надійшли в 1995 р.

Р.С. Кириченко. “Енциклопедична спадщина Франції XVIII–XIX століть (фонди Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського)” (вип. 5, с. 273–285). Огляд енциклопедичних видань з різних колекцій.

М.А. Стельмашова. “Німецькомовні видання кінця XVIII – початку XX ст. у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського” (вип. 7, с. 250–262). Йдеться про необхідність дослідження німецькомовного фонду книжок з різних книгозбірень України, що опинилися на сьогодні в НБУВ, його історію. Охарактеризовано основні енциклопедичні та довідкові видання XVIII–XIX ст. з фондів сектору організації іноземної періодики відділу історичних колекцій та зібрань НБУВ.

Історія бібліотечних колекцій і рідкісних видань

І.О. Ціборовська-Римарович. “Книжки Тульчинської бібліотеки Потоцьких (у відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ)” (вип. 1, с. 117–121). Стаття про новознайдено у фондах НБУВ книжки графів Потоцьких XVII–XVIII ст. з Тульчинського маєтку. Розкривається зміст та історія бібліотеки і представників роду, зокрема, йдеться про фундатора бібліотеки Станіслава Щенсного Потоцького, Юзефи та Софії Потоцьких, Яна Вігтова та ін.

С.О. Булатова. “Провенієнції видань другої половини XVI ст.

з колекції польських магнатів Яблоновських (у фондах НБУВ)” (вип. 1, с. 122–128). У статті висвітлюється історія цього видатного книжкового зібрання шляхом встановлення ознак власників на їх дарчих або власницьких записах на книжках, виявлення осіб, що були причетні до комплектування цього зібрання у XVI–XVIII ст., серед котрих багато імен видатних європейських діячів доби Прогресу.

Є.В. Рукавіцина-Гордієвська. “Колекція громадянського друку відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ” (вип. 1, с. 97–105). Авторка представила огляд колекції XVIII ст., коротко зупиняється на репертуарі книжок, його представленні в існуючих друкованих каталогах, розглядає окремі найцінніші видання, а також привертає увагу до цікавих особливостей історії деяких книжок, записи видатних учених, відомих власників книжок, авторів, які також є об’єктом дослідження.

О. Полегайлов. “Кириличні стародруки XVI–XVIII ст. у збірці Центрального державного історичного архіву України (м. Київ): попередні підсумки вивчення” (вип. 4, с. 73–82). 208 книг, які репрезентують 21 друкарню України, Білорусії, Росії, описано в каталогах частково. Подається коротка характеристика за змістом, типом, походженням, розглядаються найцікавіші записи.

Н.П. Бондар. “Стародруки з бібліотеки П.М. Попова (з фондів відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ)” (вип. 1, с. 149–155). Подається короткий огляд колекції книжок XV–XVIII ст. чл.-кор. АН УРСР П.М. Попова. Зокрема, у слов’янському розділі вкрай цінним є видання Біблії 1497 р., надруковане І. Паганінісом у 1497 р., видання “Історія Олександра Великого”, а також інші. Зокрема, слов’янський розділ починається вкрай цінним виданням Ф. Скорини “Біблія руська” та багатьма іншими. Розкривається історія придбання книжок та надходжень до бібліотеки П.М. Попова.

С. Зінченко. “Найдавніші українські оправи зі збірки Національного музею у Львові” (вип. 4, с. 101–112). Подається детальний опис оправи рукописних книг кінця XIV–XVI ст., висловлюється припущення про існування в цей період в Україні візантійського типу оправи як впливу інтралігаторського мистецтва балканських країн і Молдавії.

В.В. Стасенко. “Розвиток іконографії сцен Різдва, Благовістя та Успіння Богородиці у гравюрах галицьких кирилических друків XVII ст.” (вип. 4, с. 178–189). Йдеться про особливість галицьких

зображень, спричинену помітним впливом Західної Європи, її тематики та іконографії при одночасному збереженні архаїзуючих мотивів візантизму та місцевих традицій. На думку автора, саме галицькій гравюрі завдячуємо введенню в українське мистецтво нової стилістики й нових іконографічних схем із мистецтва західно-європейського.

В.П. Колосова. “Післямова Івана Федорова до львівського Апостола 1574 р. в аспекті кирило-мефодіївської традиції (до проблеми: духовність українського народу)” (вип. 4, с. 113–123). Автор подає порівняльний текстологічний аналіз Післямови з Житієм Костянтина-Кирила Філософа і відзначає вплив останнього на Передмову.

О.М. Колосовська. “Колекція кириличних стародруків з бібліотеки Народного Дому у Львові” (вип. 4, с. 124–132). Розглянуто долю бібліотеки Народного Дому, подається короткий огляд стародруків та їх походження з різних збірок, які увійшли до складу зібрання Народного Дому, що нині зберігається у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаніка.

В.М. Райко. “Слов’янські інкунабули й палеотипи кириличного шрифту ОДНБ ім. М. Горького” (вип. 4, с. 132–138). Йдеться про створення каталогу “Старопечатные издания кирилловского шрифта XV – первой половины XVI в. Одесской государственной научной библиотеки”, підготовленого В. Райко (Одесса, 1998).

В.А. Дятлов. “Києво-Гнилецький монастир у стародруках та рукописах XVI–XVIII ст.” (вип. 4, с. 139–145). Розглянуто пам’ятку друку “Патерикон” 1635 р. та відомості про заснування монастиря.

Т. Антонова. “Українські стародруки у фондах Наукової бібліотеки Чернівецького державного університету ім. Ю. Федьковича” (вип. 4, с. 146–149). Висвітлюється історія бібліотеки з 1875 р., описуються 16 українських стародруків.

В. Шерстюк. “Діяльність Івана Федорова в контексті тисячоліття літописання та книжкової справи в Україні” (вип. 4, с. 190–193). Розглядається можливість існування друкарства на українських землях і до Івана Федорова, у зв’язку з чим виокремлюється проблема “першодрукарства”.

О.О. Овчаренко. “Символіко-алегоричні гравюри Патерика Печерського (спроба історико-культурного аналізу)” (вип. 4, с. 83–100). При розгляді, зокрема, цієї збірки агіографічного характеру, виданої вперше в 1661 р. друкарнею Києво-Печерського монастиря, звертається увага на співвідношення в її образній системі та структур-

ній організації традиційного та модернового, індивідуально-авторського та канонічно-усталеного, взаємодію зображення і слова. Доводиться, що гравюри Патерика – визначні твори раннього українського бароко.

Р.Є. Кисельов. “Специфічні особливості розкриття фондів стародруків (на прикладі варіантів почаївського Трефологіона 1737 р.)” (вип. 9, с. 289–293). Доводиться важливість історико-книгознавчого попримірникового опису стародруків, встановлення їх особливостей, історії створення.

С.О. Булатова. “Рукописні матеріали з колекції Яблоновських в Інституті рукопису НБУВ як об’єкт історико-книгознавчого дослідження” (вип. 9, с. 294–299). Автор зупиняється на групі латинських середньовічних рукописів: з бібліотеки Д. Сальтена, а також послідовно розглядає окремі кодекси XV–XVI ст., характеризує зміст групи кодексів кінця XVI–XVII ст., XVIII ст., східні рукописи із зібрання Яблоновського, окремий комплекс сімейних та родових документів.

Н. Бондар. “Видання Апостола в українських та білоруських землях упродовж XVI–XVIII ст. та їх примірники у зібранні НБУВ” (вип. 4, с. 13–26). Розглянуто особливості примірників, подано коротку історію 22 видань Апостола, видрукованих у різних українських друкарнях (авторка вважає, що їх у цілому було не менш ніж 27).

Л. Гнатенко. “Львівський апостол 1574 р. в контексті староукраїнської конфесійної орфографії” (вип. 4, с. 27–39). Авторка підкреслює, що в орфографії львівського Апостола 1574 р. відбилися як основні особливості староукраїнського узусу у вживанні букв для передачі голосних звуків, вироблені в конфесійному рукописному письменстві, так і орфографії, напрацьовані при його виданні.

А. Романова. “Трактати з хронології в острозьких виданнях XVI ст.” (вип. 5, с. 40–44). Доводиться, що вони значно вплинули на рукописну традицію російських календарно-хронологічних збірників XVII ст.

Л.Г. Рева. “Апостол І. Федорова як первісток українського друкарства” (вип. 4, с. 236–240). Загальний опис Апостола та його оцінка як явища культури.

П. Нестеренко. “Український протоекслібрис” (вип. 3, с. 233–244). Аналізуються Київський псалтир 1397 р., Архієрейський Службеник і Требник Петра Могили, Граматика 1643 р. тощо, де існують герби на книжках, які розглядаються як “протоекслібрис”.

Дослідження образотворчих видань, естампів і репродукцій

Л.М. Гутник. “Образотворчі видання фонду сектора естампів та репродукцій” (вип. 1, с. 129–133). Здійснено огляд деяких колекцій сектора, передусім, лубків (XVII–XX ст.), української та зарубіжної гравюри (XVII–XX ст.), у тому числі портретних та тематичних зібрань, дарів окремих осіб (екслібрисів Г.В. Малакова, Г. Сергєєва), колекцій фотографій та поштівків, плакату, репродукцій, прикладної графіки тощо.

Т. А. Галькевич. “Ілюстрована поштівка початку XX ст. як документ епохи (Київ на ілюстрованих поштівках)” (вип. 1, с. 134–137). Поштівка розглядається як джерело з історії Києва, а також видавництва, що випускали поштівки, зокрема, видавництв Д.Т. Маркова, А. Ріхтера, “Хромосвіт”, А.Ю. Теуфела, С.В. Кульженка, Д. Дітріха, “Рассвет”, фототипії “Шерер, Набгольц і К.”, Києво-Печерської лаври тощо.

Т. Галькевич. “Спеціалізований фонд художніх поштових карток: історико-краєзнавчий аспект дослідження” (вип. 9, с. 254–261). Дано опис фонду (загальний обсяг – понад 50 тис., хронологічний період – від 90-х років XIX ст. до наших днів). Художні та фотографічні, за своєю тематикою: історія, портрет, види міст і місцевостей, святкові поштівки, образотворче мистецтво, архітектура, пам’ятки історії та культури, музеї тощо. Докладно розглядається краєзнавча та етнографічна тематика. Підкреслюється джерелознавча цінність поштівків для вивчення історії та культури України.

О.М. Донець. “Класифікація лубкових картинок 20-40-х років XX ст.” (вип. 6, с. 324–333). Розмежовуються поняття “графічний лубок”, “масова друкована картина”, “репродукційний лубок”.

Н. Белічко. “Науково-дослідницькі ресурси фонду оригінального екслібриса відділу образотворчого мистецтва НБУВ” (вип. 9, с. 249–270). Екслібрис розглядається як історико-книгознавче та культурологічне джерело, окремий вид графічного мистецтва. Подано загальний огляд колекції екслібрисів НБУВ.

Г.М. Юхимець у статті “Україніка в офортах Катерини Михальцевої” (вип. 1, с. 169–172) розглядає як колекцію графічного мистецтва сектора естампів та репродукцій НБУВ у цілому, так і альбоми К. Михальцевої, яка, на його думку, продовжувала етнографічну традицію Л. Жемчужнікова, розпочату у серії “Живописна Україна” в 1861 р.

Опис та каталогізація пам'яток рукописної та книжкової спадщини, створення наукових та електронних каталогів спеціалізованих фондів

Рукописи та стародруки

Г.І. Ковальчук. “Неопублікована інструкція С.І. Маслова по опису українських стародруків” (вип. 4, с. 45–64) з особового архівного фонду С.І. Маслова в ІР НБУВ. Дослідження та публікація тексту Інструкції.

Г.І. Ковальчук. “Проблеми створення каталогів колекцій рідкісних видань” (вип. 5, с. 194–198). Про особливості побудови різних каталогів та картотек рідкісних фондів з урахуванням їхньої специфіки.

Л.М. Дениско. “Довідково-біографічний апарат книжкового фонду рідкісних видань” (вип. 5, с. 199–203). Розкриваються особливості ДБА на ці фонди.

Н. Бондар, Г. Ковальчук. “Кириличні стародруки НБУВ та їх наукове освоєння” (вип. 4, с. 207–214). Репрезентується зібрання НБУВ, що нараховує понад 8 тис. примірників. Розглянуто історію наукового опису впродовж 20–90-х років ХХ ст., намічено основні шляхи подальшої роботи із стародруками, зокрема, у напрямі створення електронного каталогу. Вміщено інформацію про електронну копію львівського Апостола, підготовлену до конференції “Львівському Апостолу – 425 років”.

Н.П. Бондар. “Зведений каталог кириличних стародруків НБУВ в аспекті сучасних тенденцій бібліотечно-інформаційного забезпечення читача” (вип. 9, с. 271–280). Розглядаються етапи діяльності в галузі створення каталогу стародруків, зокрема, облікового та повного. Подано схему опису та структуру облікового каталогу, що створюється в електронному вигляді. Підкреслюється складність наукового опису видань, зокрема, атрибуції книги, виявлення підробок тощо.

Л.В. Лисенко. “Бібліотечні колекції та зібрання НБУВ: історіографічний аспект описання” (вип. 9, с. 427–434). Розглянуто розвиток дослідження питання щодо поколекційного описання книжкових та рукописних зібрань, зокрема, в проектах “Архівна та рукописна україніка” і “Рукописна та книжкова спадщина України”, наводиться схема та структура опису, пропозиції щодо паспортизації книжкових колекцій та зібрань з метою державного обліку.

І.А. Павлуша. “Рукописи і стародруки на www-серверах національних бібліотек” (вип. 1, с. 332–336). Запропоновано архітектуру онлайн-банку даних пам’яток східнослов’янської писемності та українського друку як системи із чотирьох компонентів (пам’ятки писемності та друку; тлумачення термінів книгознавчої та історичної тематики; особи, які сприяли книжковій культурі; установи, які забезпечували створення та збереження рукописних книг і стародруків).

В.М. Пономаренко. “Використання гіпертекстових технологій для освоєння історико-культурних фондів бібліотек” (вип. 1, с. 341–344), де роковинається досвід побудови БД “Книжкова спадщина України”, яка використовує НТМЛ і реалізована як інфологічна модель, що визначає сукупність суб’єктів та об’єктів української книжності.

Образотворчі документи

І. Цинковська, Г. Юхимець. “Науковий опис аркушевих образотворчих документів. Проблеми методики” (вип. 5, с. 273–279). Розглянуто структуру наукового опису плакатів, лубків XVII – середини XX ст., поштових листівок кінця XIX ст. – початку XX ст., репродукцій, рисунків, зарубіжної гравюри XVII–XX ст., екслібрисів тощо. Зокрема, описуються унікальні зібрання українського політичного плаката 1917–1945 рр., українського кіноплаката 20–30-х років, колекцій творів окремих художників.

Музичні каталоги

В.Д. Шульгіна. “Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського як джерело RISM” (вип. 1, с. 289–291). Інформація про міжнародну діяльність Міжнародної асоціації музичних бібліотек, архівів, документальних центрів в галузі каталогізації нотних колекцій бібліотек і створення Міжнародного каталогу музичних джерел RISM.

О.А. Вакульчук. “Формування національного репертуару нотографічних видань періоду українізації” (перша половина 20-х років XX ст.) (9, с. 357–362). Огляд репертуару нотографічних видань.

К. Кайль (директор Головної редакції Міжнародного каталогу музичних джерел при міській та університетській бібліотеці Франкфурта-на-Майні (ФРН) (RISM). “Міжнародний каталог першоджерел музичних творів”. (вип. 7, с. 120–126). Подається гляд RISM як глобальної міжнародної організації з центральною редакцією у

Франкфурті-на-Майні, розглянуті серії щодо рукописних та друкованих музичних джерел, тематичні серії, принципи каталогізації тощо. Зокрема, проаналізовано серію А – рукописні музичні твори, їх тематику, починаючи з найдавніших часів – за видами, типами, національним аспектом, хронологією тощо, а також серію С – путівники по музичних бібліотеках, у яких зберігаються рукописні першоджерела та стародруки. Розглянуті опрацьовані і прийняті для Міжнародного каталогу принципи опису та формат, який передбачає урахування специфіки музичних творів.

І. Бичковська Штаба. “Стародавні музичні рукописи в Польщі (їх облік у каталогах RISM і схоронність у фондах мікрофільмів Національної бібліотеки)” (вип. 7, с. 127–137). Огляд історії мікрофільмування з 1983 р. – дати заснування Центру з координації RISM, а також Центру обліку і документації історичних пам’яток Інституту музикознавства Варшавського університету Варшавської Національної бібліотеки, де здійснюється централізований облік та опис музичних рукописів польських зібрань. Розкрито досвід бібліотек і організаційні аспекти RISM: проведення спеціалізованого анкетування бібліотек, створення путівника по бібліотеках Польщі, впорядкування за групами композиторів, фондами, анонімами, видами музичних рукописів та видань, каталогами і картотеками окремих музичних напрямів, що створюються в різних бібліотеках.

І.Ф. Бобришева. “Електронний каталог рукописів музично-сценічних творів сучасних українських композиторів з фондів НБУВ” (вип. 9, с. 363–367). Розглядається колекція під назвою “Музфонд”, її складові частини: музично-сценічні твори, лібрето музично-сценічних творів, твори для оркестрів; камерно-інструментальні, вокальні та хорові твори. В основу покладений робочий лист бібліографічного запису В.Д. Шульгіної та О.В. Ісаєвої, створений для електронного каталогу, розглянуті окремі рубрики та специфіка заповнення даними.

О. Іванова. “База даних “Кодекс” рукописної книги XVI ст.” (вип. 6, с. 289–303). Розкривається схема опису та структура даних, що передбачає опис 11 обов’язкових показників щодо фізичного стану, кількісних характеристик аркушів, організації сторінки, матеріалу письма, мови, прикрас, змісту, записів, оправи, шифрів та штампів тощо. Базу створено на основі СУБД Visual Fox 5.0. Характеризуються функції БД, питання її розвитку.

М. Іваннікова. “Проблема створення наукового каталогу слов’ян-

ської рукописної книги XVII ст. з фондів НБУВ: принципи датування” (вип. 9, с. 337–347). Підкреслено специфіку рукописних книг XVII ст., зокрема, складнощі у датуванні книг, розкрито методи і засоби датування книг на принципах філігранознавчого аналізу.

Т.В. Міцан. “Каталог матеріалів з історії Києво-Могилянської академії: специфіка археографічного опрацювання рукописних документів” (вип. 9, с. 343–350). Огляд документів XVII–XVIII ст., принципи класифікації, схема археографічного опису документів.

С.А. Папарлій. “База даних “Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1798–1923 рр.” як частина зведеного каталогу україномовної книги” (вип. 8, с. 450–474).

Рукописні пам’ятки та документальні джерела

О.А. Іванова. “Рукописна книга XVI ст. у фондах Інституту рукопису НБУВ” (вип. 9, 465–469). Загальний огляд жанрів, характеристика походження.

І.А. Сергєєва. “Пінкасім як джерело для вивчення історії євреїв в Україні (на матеріалах зібрання єврейських рукописів та друкованих видань сектора сходознавства Інституту рукопису НБУВ)” (вип. 1, с. 138–145), а також її ж “Пінкасім як єврейські хронікальні документи України (на матеріалах зібрання єврейських рукописів та друкованих видань сектора сходознавства Інституту рукопису НБУВ)” (вип. 3, с. 358–368). Авторка розглядає пінкасім як рукописи записників різних єврейських громад і організацій України, своєрідні хроніки XVIII – початку XIX ст. Вона характеризує їх, як пам’ятки рукописної спадщини єврейської історії та культури, класифікує за походженням, розглядає джерельну значимість.

П.Б. Пиріг. “Рукописні джерела з історії Чернігівщини XVII ст. у фондах Інституту рукопису НБУВ” (вип. 1, с. 146–148). Розглянуто коло документальних джерел зібрань О. Лазаревського, В. Модзалевського, О. Кістяківського, В. Данилевича, колекції київського Університету св. Володимира тощо.

Я. Дзира. “Козацькі літописи у трактуванні М.С. Грушевського” (вип. 3, с. 37–45). Розглядається питання збирання, опрацювання та підготовки нових видань українських літописів, як це заповідав М. Грушевський, на базі критичного підходу, що передбачає вивчення усіх списків пам’яток, аналіз редакцій, варіантів, продовження дослідження текстів, аналізу історіографії.

І.П. Ченіза. “Києворуські літописні традиції та українське літо-

писання другої половини XVI–XVII ст.” (вип. 3, с. 61–71). Доводиться, що частина літописів XVI–XVIII ст. зберегла форму старокіївських літописів, однак наповнила їх новим змістом. Літописи пишуться вже не в монастирях, а світськими особами із широким використанням різних історичних хронік та інших джерел, – до появи “Синописа” у кінці XVII ст.

І. Дзира. “До питання про час написання та авторство “Повести о том, что случилось на Украине, как она Литвою завладела, аж до смерти гетмана войска Запорожского Зиновия Богдана Хмельницкого” (вип. 3, с. 72–85). Аналізуються джерела, покладені в основу цього твору, стверджується пізне походження цього твору і зв’язок його із діяльністю гуртка харківських студентів 20-х років із І. Срезневським на чолі.

М. Кольбух. “Службові мінеї в українській рукописній книжності” (вип. 3, с. 151–155). Розкрито зміст та історію мінеї службових і четьїх, оглянуті найдавніші з рукописів (з XV ст.), що зберігаються в книгосховищах України, стверджується, що вони, хоча і були канонічними перекладними творами, однак розвиток тексту та роль переписувачів досить значні, оскільки вони виступали, як співавтори, які вносили зміни в тексти. Це важливо для розуміння розвитку духовної культури, оскільки мінеї були повсякденними книгами.

Г.П. Білоус, Т.Ю. Супрун. “Пересопницьке євангеліє – перлина рукописного книжкового мистецтва” (вип. 3, с. 156–160). Подається загальна історія рукопису і надходження до Полтавського краєзнавчого музею під час Другої світової війни.

В.Г. Сарбей. “Перша енциклопедія з українознавства (до 200-річчя виходу в світ книжки Якова Марковича “Записки о Малоросии, ее жителях и произведениях” (вип. 3, с. 199–207). Проаналізовано історію та зміст пам’ятки, показано її надзвичайну джерелознавчу цінність щодо опису українських земель XVIII ст., порушено питання про видання в повному обсязі цього історіографічного твору.

О.З. Клименко. “Національний буквар Західної України (перша половина XIX ст.): книгознавчий аспект” (вип. 3, с. 286–292). Специфічні особливості, відкриття нових тенденцій, в тому числі полонізація та онімечення населення (існування паралельних текстів цими мовами), трансформація до світського змісту тощо.

О.З. Клименко. “Букварі в інформаційному просторі країни” (вип. 6, с. 116–119). Показана роль букварів як пам’яток навчально-виховної книжки у поширенні освіти та культури XIX ст.

І.В. Остапова. “Технології підготовки до видання “Пересопницького євангелія”: друкована та електронна версії” (вип. 8, с. 220–230). У статті доводяться переваги створення електронної версії друку пам’яток історії та культури, які дають змогу використати можливості електронної техніки і побудови мовного пошуку за принципами баз даних.

Історія видавничої справи в Україні

С. Кагамлик. “Видавнича справа у Києво-Печерській лаврі у XVIII ст.: умови, характер, особливості” (вип. 3, с. 176–186). Показано, що, незважаючи на несприятливі умови в XVIII ст., зокрема, спроби Синоду обмежити діяльність друкарні виключно богослужбовими книгами, друкарня КПЛ залишалася найпотужнішим осередком видавничої справи в Україні.

О.В. Антоник. “Популярні видання “Просвіти”: типологічний аналіз” (3, с. 223–232). Розглянуто репертуар, типологічні риси, жанрове розмаїття видань на підставі вивчення читацьких інтересів, що постійно аналізувалися її діячами, а також концепцією популярної книги. Проінформовано про бібліографічний показник Видання “Просвіти” Галичини: Книги та аркушева продукція (1868–1939). Укл. С.Л. Яворський. К., 1995. Вип. 1.

І.В. Клименко. “Архів часопису “Киевская старина” з фондів Інституту рукопису НБУВ як джерело з історії редакційно-видавничої справи кінця XIX – початку XX ст.” (вип. 9, с. 300–307). Огляд архівів видавництва часописів кінця XIX – початку XX ст., що зберігаються в ІР НБУВ, документальних комплексів. Охарактеризовано часопис “Киевская старина”, висвітлено його специфіку.

С.В. Старовойт. “Епістолярна спадщина як джерело до вивчення історії організації видавничої діяльності ВУАН” (вип. 7, с. 208–213). Подано коротку характеристику епістолярію УАН–ВУАН, що зберігається в різних фондах (зокрема, особових архівних фондах діячів Академії), Інституті архівознавства та Інституті рукопису НБУВ.

С.В. Старовойт. “Документи з видавничої діяльності УАН–ВУАН: проблема використання” (вип. 9, с. 374–383).

Документальна спадщина бібліотек та архівних фондів НАН України

Л.М. Яременко. “Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського – науково-методичний центр фор-

мування та використання архівного фонду НАН України” (вип. 7, с. 200–207). Подано загальну характеристику організації архівного фонду НАН, висвітлено діяльність Інституту архівознавства щодо публікації документів УАН–ВУАН, створення науково-методичної та нормативно-правової бази діяльності в галузі комплектування, зберігання, опрацювання та використання фонду, публікації нормативних документів та видань, що розкривають зміст і склад документів.

Л.М. Яременко. “Описання і використання документів Комісії для виучування продукційних сил України у фондах НБУВ” (вип. 9, с. 392–401).

О.О. Колобов. “Архів і бібліотека у першому наближенні: до питання про їхні завдання, об’єкти зберігання, організацію” (вип. 7, с. 214–222). Розглянуті спільні риси та відмінності в об’єкті зберігання та організації діяльності бібліотек і архівів, зокрема, відмінності, пов’язані із паралельним використанням поняття “документ” і різним його змістом.

Т.В. Папакіна. “Документальна спадщина комісії порайонного дослідження історії України Всеукраїнської Академії наук (1923–1932)” (вип. 7, с. 232–240). Підкреслюється значення регіональних досліджень, роль М. Грушевського в організації цих досліджень в системі ВУАН у 20-х роках ХХ ст., оглянуті документи комісії Києва та Правобережжя, Лівобережної та Полудневої України, Комісії дослідження історії Західної України.

Т.В. Папакіна. “Комісії порайонного дослідження історії України (1924–1932)” (вип. 9, с. 368–373). Висвітлюються проблеми створення покажчика документів (за фондами Інституту рукопису НБУВ).

Т.В. Міцан. “Документи з історії Києво-Могилянської академії як джерело з історії освіти України XVII–XVIII ст.” (вип. 7, с. 223–231). Характеризуються комплекси документів, що зберігаються в ІР НБУВ: нормативні акти стосовно діяльності Академії, організація навчально-виховного процесу, документи щодо викладацького складу і курси лекцій, реєстри, списки та атестати студентів, документи внутрішньої господарчої діяльності, листування з різних питань тощо.

С.В. Сохань. “Особливості формування рукописного фонду Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (20-і роки ХХ ст.)” (7, с. 262–268). Розкрито шляхи формування рукописних колекцій, коротко оглядаються основні форми комплектування фондів та їх специфіку порівняно з архівними документами, розподіл

у комплектуванні фондів між архівами, бібліотеками, музеями, роль Г. Житецького в організації рукописного фонду.

О.О. Циганенко. “Документи української діаспори як спеціалізований фонд Наукової бібліотеки національного університету “Києво-Могилянська академія”: історія створення та перспективи розвитку” (вип. 9, с. 220–225). Огляд засад комплектування фонду, зокрема; особового архівного фонду Ярослава Головача (вченого-лісівника, Канада), Ярослава Дужого (громадського і культурного діяча, США), Сави Зеркаля (публіциста і видавця, США), Михайла Семенця (громадського діяча, США), родини Симиренків та ін.

Персоналії

Т. Кисельова. “Яким Запаско – провідний дослідник національних особливостей українських книжкових пам’яток” (вип. 4, с. 65–72.). Простежено наукову діяльність вченого у галузі дослідження мистецтва рукописних книг України, відзначена його роль вченого у виявленні та підготовці наукових каталогів, монографічних видань з мистецтва книжки.

Л.М. Дениско. “Криловський як член Комітету по опису українських стародруків XVI–XVIII ст. при Археографічній комісії Всеукраїнської Академії наук” (вип. 4, с. 150–155). А. Криловський – останній бібліотекар Київської духовної академії, який співпрацював з С.І. Масловим, описував стародруки КДА та Київського університету св. Володимира. Відзначений внесок у складання картотеки стародруків як початку бібліографічного репертуару української книги.

І.М. Мага. “Внесок В.О. Романовського в дослідження історії друкарства в Україні” (вип. 4, с. 1567–162). Розкрито роль вченого-архівіста в дослідженні історії друку у 20-х роках ХХ ст., його діяльність у комісіях з опису стародруків історично-філологічного відділу ВУАН, Комісії з історії книги УНІК, Археографічній комісії ВУАН.

О.А. Вакульчук. “Нотографічний репертуар спадщини Валентина Костенка (1923–1934)” (вип. 7, с. 241–249). Огляд його творів (серед яких – 2 опери, балет, 2 квартети, симфонія, масові пісні тощо), відзначена роль В. Костенка у культурно-мистецькому житті.

Г. Ковальчук. “Книгознавча концепція П.Й. Ярковського” (вип. 3, с. 167–175). Доводиться, що П.Й. Ярковський на початку ХІХ ст. вперше в Україні розвиває концепцію бібліології як комплексної науки, що поєднує історію книги, бібліографію та бібліотекознавство.

С.В. Сохань. “Микола Іванович Петров і традиції збирацької

археографічної та бібліотечної діяльності” (вип. 9, 323–332). Розкрито роль М.І. Петрова у створенні Церковно-археологічного музею Київської Духовної академії у 70 роках ХІХ ст. – 10-х роках ХХ ст., комплектуванні рукописами та рідкісними виданнями, також описанні рукописних книг, пам’яток історії, літератури, науки, освіти.

Л.М. Дениско. “Автографи видатних діячів України та Росії як бібліотечно-інформаційний ресурс при забезпеченні потреб читачів” (вип. 9, с. 281–288). Розкривається поняття автографа як джерела з історії книжкової культури, окреслюється коло видатних діячів ХVІІ–ХІХ ст., чії автографи збереглися на книжках з фондів книжкових колекцій та рідкісних видань НБУВ.

Специфіка обслуговування фондами рідкісної і цінної книги та рукописами

О. Донець. “Спеціалізований фонд лубкових картинок і питання використання його в інформаційно-довідковому обслуговуванні” (вип. 9, с. 249–253). Розглядається колекція лубкових картинок ХІХ – початку ХХ ст. Подається огляд колекції і порушується питання про поглиблене дослідження фонду, створення наукових каталогів з метою вдосконалення обслуговування.

С. Міщук. “Специфіка консультаційної роботи під час обслуговування фондами історичних колекцій (на прикладі Бібліотеки Волинського єпархіального давньолітсховища)” (вип. 9, с. 308–314). Показано, що врахування походження історичних колекцій, знання історичної долі і змісту колекцій та бібліотек дасть змогу користувачам включити цю колекцію до культурного контексту епохи, перетворити колекцію на таку що активно працює на сучасне знання.

О.П. Стетченко. “Специфіка процесу обслуговування в Інституті рукопису НБУВ на сучасному етапі” (вип. 9, 315–322). Висвітлено правила обслуговування рукописними матеріалами, показано специфічні особливості роботи з читачем.